

ВІКТОРЫЯ ЛЯШУК

МОВА ФАЛЬКЛОРУ Ў СЛАВЯНСКІМ АДРАДЖЭННІ

Мова фальклору належыць да устойлівых аб'ектаў увагі лінгвістаў у разнастайных аспектах навуковага асэнсавання. Важнасць гэтай сферы для моўнага функцыянавання звязана з яе складанай семантыка-прагматычнай структурай, стылістычнай дыферэнцыяцыяй на фальклорныя жанры на базе апазіцыі паэтычнай і праявічнай формы мовы. Фальклор інтэрпрэтуецца як абавязковы, аднак ў большай ці меншай ступені інтэгральны фактар культурнага развіцця кожнага са славянскіх народаў пры адрозненні функцый фальклору ў грамадстве і характару звароту да яго дзеячаў культуры. Пры гэтым у XIX стагоддзі „вусная народная паэзія захоўвае сваё значэнне як асноўная форма культурнай дзейнасці палітычна бяспраўнага і непісьменнага вясковага насельніцтва” (Десницкая 1970, с. 26). Адначасова фальклорная сфера выступае прэзэнтантам этнічнай мовы, актывізуе моўнае адраджэнне і забяспечвае яго канкурэнтназдольнымі моўнымі сродкамі.

Адраджэнне стала спецыфікай развіцця славянскіх літаратурных моў, акрамя рускай літаратурнай мовы, якая развівалася ў незалежнай уплывовай дзяржаве. В.У. Вінаградаў, кажучы пра вырашальную ролю ў рускай мове гарадскога кайнэ, аднак дапускае магчымасць, што „ў некаторых краінах у аснову нацыянальна-моўных нормаў аказаліся пакладзенымі наддыялекты, звязаныя з вуснай паэтычнай традыцыяй” (Цыт.: Десницкая 1970, с. 27). Такого меркавання прытрымліваецца і М. І. Талстой (Толстой 1988, с. 163). Нават не абсалютызуючы фальклорны ўплыў у тых славянскіх народаў, у якіх царква адмоўна адносілася да фальклору як да носьбіта старадаўніх паганскіх уяўленняў, напрыклад, у балгар, „з яго дапамогай лягчэй адбываецца пераход да новага тыпу культуры – культуры нацыянальнай” (Диников 1978, с. 159), што з'яў-

ляецца мэтай адраджэння. Паказальна, што ў эпоху фарміравання нацый „фальклор пачынае граць прынцыпова новую ролю ў культурным развіцці славянскіх народаў, якасна іншы характар набывае сам зварот да фальклору” (Гусев 1978, с. 148).

У час станаўлення літаратурных моў фальклорны ўплыў ахапіў фактычна ўсе істотныя сферы жыццядзейнасці ў грамадстве, акрамя, хіба, афіцыйнай. Нават канфесійная сфера, часцей у выніку перакладаў Бібліі на народныя мовы (В. Караджыч і інш.), выразна ўзаемадзейнічала з моўнымі сродкамі, вядомымі фальклору, што прасочваецца ў балгарскім адраджэнні, калі, паводле даследаванняў Г. Гладкавай, гэтая сфера адгрывала вядучую ролю ў камунікацыі на нацыянальнай мове (Гладкова 2001, с. 74). Такая дынаміка знаходзіць адлюстраванне ў выяўленай Н. Мячкоўскай пры вывучэнні гісторыі балгарскага правапісу спецыфіцы актуалізацыі нацыянальнага пачатку, найбольш ярка і арганічна ўва-собленага ў мове фальклору: „тэндэнцыі, характэрныя для нацыянальнага адраджэння (прыярытэт нацыянальнай мовы, імкненне да дэмакратызацыі яе нормаў, у тым ліку правапісу), парадаксальным чынам спалучаюцца з архаізацыйнымі тэндэнцыямі” (Мечковская 2001, с. 54). Моцныя ўплывы хрысціянства і досыць невыразны архетып беларускай дзяржаўнасці адносяць да спецыфікі беларускага фальклору У. Конан (Конан 1992, с. 25-26). У мове беларускага фальклору гэты факт набывае адлюстраванне ў пашыранасці праяўленай формы і функцыянальнага маўленчага жанру казкі (казачны эпас).

Фальклор і яго мова вызначаецца мінімум трыма формамі асваення грамадствам (Гусев 1978, с. 148). Па-першае, – гэта актыўнае збіранне, публікацыя і вывучэнне тэкстаў, вынікам чаго з’явілася фалькларыстыка. Тэкст, прычым разам з польскім і беларускі, украінскі, славацкі, быў у цэнтры зацікаўленасці польскай фалькларыстыкі другой паловы XIX ст. (*Dzieje...* 1982, с. 24). Па-другое, – асэнсаванне і выкарыстанне фальклору ў лінгвістыцы, этнаграфіі, гісторыі, эстэтыцы, публіцыстыцы, літаратурнай крытыцы, педагогіцы. Да гэтай пазіцыі правамерна дадаць і фальклорныя рэфлексіі ў навуковай думцы: акрэсліліся фальклорна-этнаграфічныя этапы ў лінгвістыцы, у прыватнасці лексікаграфіі, дыялекталогіі, славістыцы, аформілася паняцце жывой народнай мовы як базы нацыянальнага адраджэння. О. Воўк-Левановіч, напрыклад, указвае на фальклорныя запісы ў складзе матэрыялаў для знаёмства з беларускай жывой мовай, каштоўнейшыя з якіх паяўляюцца, пачынаючы ад другой чвэрці XIX ст. (Воўк-Левановіч 1994, с. 8). Па-трэцяе, асваенне фальклору як крыніцы і ўзору для мастацкай літаратуры (фалькларызм пісьменнікаў), прафесійнага мастацтва. З такога фалькларызму развіваецца свядомае ўспрыняцце і ажыццяўленне адраджэння беларускімі пісь-

меннікамі (Radzik 2000, с. 237). Спецыфічнай формай мастацкай дзейнасці ў пачатковы перыяд адраджэння выступае апрацоўка фальклорных твораў для іх папулярызавання і ў адукацыйных мэтах (славак П. Добшыньскі і інш.).

Пісьмовая фіксацыя фальклорных тэкстаў выклікала іх рух у сацыяльна значныя сферы, стала прычынай дыскусіі наконт іх фанетычнага запісу, у шэрагу выпадкаў паўплывала на правапісныя нормы. Фанетычны прынцып пераважае ў мовах, нармаваных ў перыяд нацыянальнага адраджэння пры ўдзеле фальклору. Для фальклору часткова актуальнай з’яўляецца функцыянальная спецыфіка ўзнікнення літаратурнай мовы: „Літаратурная мова ўзнікае не для задавальнення патрэбы ў жывых паўсядзённых зносінах” (Бараннікова 1969, с. 319). Мова фальклору таксама пашыралася за межы паўсядзённых зносін – найперш у мастацка-эстэтычную духоўную сферу. Мова фальклору ў інтэрпрэтацыі адраджэнцаў валодала істотнай камунікатыўнай якасцю – чысцінёй і звязанай з ёй натуральнасцю, захоўвала моўныя стандарты і традыцыі, што было падставой для правак пісьмова зафіксаваных фальклорных тэкстаў па ўзору ідэальнага інварыянта мовы фальклору.

Актыўнае ўмяшальніцтва ў фальклорныя тэксты прыпадае менавіта на першы этап збірання фальклорных тэкстаў: калі збіральніцкая дзейнасць, па сутнасці, толькі пачыналася, „самі збіральнікі дазвалялі сабе кантамінаваць і рэдагаваць зафіксаваныя імі творы, што было ўласціва нават такому значнаму дзеячу той эпохі, як Вуку Караджычу” (Гусев 1978, с. 153). Польскі фалькларыст і публікатар народных казак О. Кольберг, напрыклад, у мэтах чытальнасці, чысціні і выразнасці дапаўняў сказы і прапушчаныя фрагменты, дадаваў граматычныя члены, апускаў ці правіў рэзкія неахайнасці і дэфармацыі тэксту, карэкціраваў вяртанні ў аповедзе (тэкставыя і моўныя паўторы) (*Dzieje...* 1982, с. 96-97). Пры аналізе беларускага і славацкага матэрыялу ў апрацоўцы фальклорных тэкстаў прасочваюцца тэндэнцыі уніфікацыі правапісна-фанетычных нормаў, стандартызацыя граматычных і лексічных нормаў, скасаванне моўнай формы прывязкі да канкрэтнай камунікатыўнай сітуацыі з паралельнай заменай мадальнасці і перапамеркавання сродкаў міжфразовай і ўнутрыфразовай сувязі (Ляшук 2003, с. 84).

Такое свядомае моўнае ўпарадкаванне адпавядае ўмяшанню ў моўнае функцыянаванне, што магчыма і дапушчальна толькі ў дачыненні да літаратурнай сферы і характэрна для моўнага культывавання, якое ажыццяўляюць найбольш аўтарытэтных культурных дзеячы (Едличка 1988, с. 263-264). У Славакіі „пісьмовая стабілізацыя народных твораў несла ў сабе значную меру свядомага ўмяшання ў пачутыя і занатаваныя тэксты і іх далейшае культываванне” (Кацала 1994, с. 91) – найперш

у асобе П. Добшынскага, А.–Г. Шкультэты і іх аднадумцаў. Выкарыстаны ў дачыненні да фальклорных тэкстаў тэрмін „культываванне” сведчыць аб тоеснасці працэсаў упарадкавання літаратурнай мовы і апрацоўкі фальклорных тэкстаў у перыяд нацыянальнага адраджэння.

Да жывой роднай мовы канкрэтнага народа Л. Н. Смірноў адносіць культурны інтэрдыялект, які папярэднічае літаратурнай мове, прычым нацыянальны характар гэтага ўтварэння „дазваляе яму паспяхова канкураваць з «чужой», «наднацыянальнай» літаратурна-пісьмовай мовай, якая выкарыстоўваецца да ўзнікнення сваёй літаратурнай мовы” (Смирнов 1978, с. 119). Рысы культурнага інтэрдыялекта, пералічаныя гэтым даследчыкам, у шэрагу пазіцый блізкія да рыс мовы фальклору або ідэнтычныя з ёй. Набор усіх прымет уключае 9 пазіцый:

1. Наддыялектная функцыя;
2. Абмежаванасць сацыяльнай базы;
3. Адукаванасць яго носьбітаў;
4. Сфера ўжывання, шырэйшая за дыялектную сферу;
5. Якасна іншае, чым у дыялектнай сферы, функцыянаванне, прызначэнне служыць для больш высокіх культурных патрэб грамадства;
6. Разнастайнасць формаў прымянення ў грамадстве: ён можа выкарыстоўвацца ў вусных зносінах адукаваных людзей незалежна ад іх дыялектнай прыналежнасці, можа выступаць у ролі адміністрацыйна-справаводчай мовы, ён прымяняецца таксама ў мастацка-эстэтычных мэтах;
7. Папярэдняе адлюстраванне функцыянальнай полівалентнасці нацыянальнай літаратурнай мовы;
8. Гутарковы характар;
9. Рухомасць нормаў (Смирнов 1978, с. 120-121).

У дачыненні да структуры такой мовы, якую ў сучаснай лінгвістычнай літаратуры азначаюць тэрмінам „кайнэ”, сцвярджаецца суіснаванне элементаў розных мясцовых гаворак і адлюстраванне ў ёй складанага ўзаемадзеяння народна-гутарковага маўлення з кніжна-пісьмовай традыцыяй (Смирнов 1978, с. 122-123). Пры неістотнасці для носьбітаў фальклору прыметы адукаванасці (пазіцыя 3.), яе ўсё ж можна падвесці пад факт дасведчанасці адукаваных людзей у фальклорных тэкстах і адпаведна ў мове фальклору. Так, польскія рамантыкі „выкарыстоўвалі не столькі наяўныя зборнікі, колькі асабістае знаёмства з творамі беларускай і ўкраінскай народнай творчасці” (Гурский 1978, с. 163-164). Прысвячэнне сваёй літаратуразнаўчай працы носьбітам фальклору С. Здзярскі суправадзіў аўтабіяграфічнымі нататкамі пра вопыт засваення фальклору і апісаў яго сітуацыйную прывязанасць (Zdziarski 1901, с. V-VII). Надзвычай падрабязныя дэталі онтагенетычнага традыцыйнага фальклорнага функцыянавання даў выдавец славацкіх народных казак П. Добшынскі (Dobšinský 1871). Пра веданне беларускіх фальклорных тэкстаў на памяць прадстаўнікамі беларускага адраджэння сведчаць іх мастацкія творы (В. Дунін-Марцінкевіч, Я. Лучына, Ф. Багушэвіч і інш.),

іх уласныя выказванні (Я. Чачот, Я. Лучына – карэспандэнт збіральніка П. В. Шэйна, А. Я. Багдановіч – таксама і інш.), сацыялінгвістычныя назіранні над прадукаваннем / рэпрадукаваннем фальклорных тэкстаў (Я. Чачот, А. К. Сержпутоўскі і інш.).

Адзнака наддыялектнасці літаратурнай мовы супрацьпастаўлена дыялектнай разнастайнасці, якую, аднак перадавалі выданні славацкіх народных казак П. Добшынскага, што ўспрымалася дзецьмі-чытачамі як прэзентацыя варыятыўнасці і разнастайнасці ў мове (*Slovenská reč...* 2003, с. 106). Менавіта гэтыя рысы характэрныя для літаратурных моў што маюць багаты фальклор і перапынак у развіцці (беларускай, украінскай, сербскай), ці не мелі нацыянальнай літаратурнай мовы (славацкай). Гэта спецыфіка карэлюе з заўвагай, што „ў пару ўзнікнення нацыянальнай літаратурнай мовы інтэлігенты, пісьменнікі, навукоўцы ў розных дачыненнях і па розным лініям [...] стаялі перад праблемай выбару, і гэты выбар часта быў нялёгкім і злучаным з бязлітаснай барацьбой. Не варта забываць, што чужаземнага ўладарання [...] барацьба за нацыянальную літаратурную мову была адной з нямногіх легальных формаў барацьбы за нацыянальную самасвядомасць і незалежнасць” (Голстой 1988, 155).

Разглядаючы функцыянальную спецыфіку дыялектаў, Л. Н. Бараннікава вылучае адну істотную прымету мовы фальклору, апазіцыйную да дыялектаў: „У дыялектным маўленні маналагічная форма прадстаўлена значна слабей, чым у літаратурнай мове. Вельмі характэрна, што гэта форма звязана перш за ўсё з народна-паэтычным маўленнем і элементамі публічнага маўлення, г.зн. асобымі функцыянальнымі разнавіднасцямі. [...] Вусная дыялагічная форма дала менш магчымасцей для развіцця складаных сінтаксічных структур” (Бараннікова 1969, с. 331). З пісьмовай (надзвычай частай) формай літаратурнай мовы звязана значная перавага маналога над дыялогам (Горалек 1987, с. 23). Функцыянальныя адрозненні прасочваюцца ў лексічным складзе літаратурнай мовы і дыялектаў: „Дыялекты прадстаўлены перш за ўсё лексікай ужыткава-побытавай. У літаратурнай мове павінны развівацца канструкцыі, неабходныя для перадачы больш складаных адносін, у дыялектах у развіцці такіх адносін няма неабходнасці” (Бараннікова 1969, с. 323).

На адсутнасць прамой сувязі паміж дыялектным чляннем і фарміраваннем літаратурных моў указвае Г. Цыхун: „[...] дыялектнае члянне з’яўляецца вынікам працэсаў дыферэнцыяцыі, супрацьлеглых працэсам моўнай кансалідацыі, у выніку якіх ствараюцца ўмовы для фарміравання літаратурных моў” (Цыхун 1993, с. 3). Аднак у дачыненні да беларускай літаратурнай мовы Л. М. Шакун сцвярджае прыярытэт жывой беларускай народнай мовы, калі прасочваецца выразная суаднесенасць з дыялектнымі рысамі. Жывое маўленне, што складаецца

з паўсядзённых моўных зносін і фальклору, было фактычна адзінай базы, з якой развілася і над якой павысілася сучасная беларуская літаратурная мова – у адрозненне ад іншых моў, якія імкнуліся да збліжэння з народным маўленнем (Шакун 1962, 2001 і інш.).

Мова фальклору асаблівым чынам суадносіцца з літаратурнай мовай. У найбольшай меры гэтая сувязь прызнаецца ў дачыненні да сербскай літаратурнай мовы, у аснову якой „Вукам Караджычам была пакладзена мова сербскага фальклору” (Десницкая 1970, с. 28); нязначна апрацаванае ім паэтычнае кайнэ сербскіх народных песень (Толстой 1963, с. 45). Адначасова з песнямі названы кадэфікатар выдаў і самы прадстаўнічы на той час зборнік сербскіх казак. „Караджыч у значнай ступені арыентаваўся [...] на мову вуснай народнай творчасці, якая з’яўлялася своеасаблівым паэтычным кайнэ, маючы наддыялектны характар, і магла быць выкарыстана ў якасці літаратурнай мовы” (Дмитриев, Сафронов 1984, с. 89). Д. Брозавіч гэта фальклорнае кайнэ звязвае з пэўнай стылізацыяй, вынікам якой з’яўляліся „пэўная ступень абстрагаванасці, значная ўнармаванасць і аднароднасць” (Brozović 1965, с. 15) У іншых славянскіх мовах суадносіны мовы фальклору і літаратурнай мовы неаднолькавыя.

У сваю чаргу, мова фальклору прэзентуе традыцыю, прычым рознага, але суадноснага характару ў мове праявіліся і паэтычнага фальклору – пры меншай апрацаванасці і большай свабодзе мовы казак у параўнанні з мовай песень. Апазіцыя паэтычнай і праявіліся формы фальклорных тэкстаў можа мець іншыя суадносіны, як напрыклад, у ісландскім фальклору, „выразна простая і гнуткая мова мастацкай прозы, якая склалася ў вуснай традыцыі” і „ўскладненая і мудрагелістая” мова паэзіі (Цыт. Десницкая 1970, с. 23). У беларускім матэрыяле такога выразнага кантрасту няма.

Наконт мовы беларускіх песень і казак Я. Чачот сцвярджае іншую вартасць. Для знаёмства з беларускай мовай ён адназначную перавагу аддае казцы, маючы на ўвазе не толькі яе большы аб’ём і ўскосным чынам праявіліся форму, але шырэньшы тэматычны план і залежны ад яго багацейшы лексічны запас (Чачот [1846] 1996, с. 227), які структуруецца тэкстам у больш складаныя граматычныя сродкі. Добра ведаючы беларускі фальклор, Я. Чачот бачыў спосаб вывучэння беларускай мовы (фактычна этна-мовы) у збіранні ў запісванні беларускіх казак (тэхнічна больш зручным) або фіксаванні размовы сялян паміж сабой (складаным у выніку сацыяльнай мяжы паміж інфармантам і збіральнікамі) (Чачот [1846] 1996, с. 227).

У дынаміцы збірання прасочваецца паслядоўны пераход ад песень да казак, на што ў дачыненні да славацкіх тэкстаў звярнула ўвагу В. Гашпарыкава (Gašparíková 1984, с. 11). Пераход ад песень да казак у поль-

скай фалькларыстыцы інтэрпрэтуецца таксама як пераход „ад рамантычнай выключнасці песень і музыкі да навуковай дакументацыі сукупнасці твораў народнай культуры” (*Dzieje...* 1982, с. 94). У моўным плане ствараецца спецыфічны інварыянт фальклорнай мовы з большай практычнай вартасцю яе праявічнай формы.

Супрацьпастаўленаць песень і казак паводле паэтычнай і праявічнай формы мовы мае разам з тым прыметы агульнасці. „Казка, як і народная песня, адносіцца да высокаразвітых форм народнай мастацкай культуры” (Конан 1989, с. 70). Пры гэтым „з усіх жанраў фальклору чарадзейная казка – гэта найбольш дасканалая форма народнай прозы” (Конан 1989, с. 71, у зноскы 1). Агульным элементам у мове казак і песень выступаюць найперш фальклорныя формулы, якія ў паэтычнай мове выстройваюцца ў рыфмаваныя сегменты паводле яе законаў, але ў праявічнай мове, не мяняючы сваёй структуры, падпарадкоўваюцца сістэмнасці гэтай формы шляхам уключэння ў шырэйшы моўны кантэкст. Агульныя для песень і казак фальклорныя формулы карэлююць і з адзінкамі іншых фальклорных жанраў, што стварае дадатковыя ўмовы для вылучэння гэтых устойлівых структур у пазіцыю камунікатыўнай, а не толькі эстэтычнай значнасці. Такая асаблівасць праяўляецца ў гнуткасці і апэратыўным ўзнаўленні фальклорных тэкстаў. З песнямі казкі яднае шырокае прымяненне паўтораў, якія выступаюць сродкам сістэматызацыі і звязнасці тэксту, актуалізатарам яго запамінання, фарміравання моўнага вопыту, стылістычнай чуйнасці і моўнага густу.

У песнях і казках прасочваецца выразны сацыякультурны і онтагенетычны аспекты, калі прымаць пад увагу факт, што песні і казкі засвойвалі ў дзяцінстве не толькі прамыя спажывальнікі і захавальнікі фальклору, якімі былі сяляне, але і вышэйшыя сацыяльныя слаі, шляхта, якую як немаўлят і малых дзяцей (на Беларусі, Украіне, у Славакіі, Польшчы і г. д.) гадавалі простыя сялянкі. Яны выкарыстоўвалі праверыны арсенал фальклорных сродкаў на народнай мове, уводзячы гэту мову ў свядомасць і памяць, фарміруючы моўны вопыт. Нават у найбольш строгай да паганскай сутнасці фальклору Расіі фальклор меў шырэйшы за сваю сацыяльную базу ўплыў. Як указвае Л. А. Сугай, „у носьбітаў арыстакратычнай культуры не было поўнага разрыву з нацыянальнай, народнай традыцыяй. Першыя словы, першыя песні народжаны нашчадак дваранскага рода, у будучым свецкі чалавек, чуў ад прыгоннай мамкі-карміцелькі. Нянькі і дзядзькі з прыгонных апавядалі барчуку казкі, пелі калыханкі, чыталі малітвы, гэта значыць, ад нараджэння ён быў далучаны да рускага асяроддзя, чуў спрадвечна рускае слова, спрадвечна рускія мелодыі” (История ..., с. 283). Аўтэнтычны фальклор прэзентаваў такім

чынам першасную вусную форму мовы, маючы пры гэтым адзнакі тэкставай упарадкаванасці і стандартнасці.

Многімі даследчыкамі адзначаецца сувязь фальклорнай і вусна-размоўнай сферы. Пры разуменні мовы як творчасці, паводле Вяч. Ус. Иванова, „кожнае вуснае выказванне можна разглядаць як спалучэнне сінтаксічнага і фразеалагічнага (камбінаторна-лексічнага) стэрэатыпа, які вызначаецца нормай дадзенага маўленчага жанру, з імправізацыяй ў межах, звычайна акрэсленых тэкставымі традыцыямі (прычым у традыцыю дадзенага маўленчага жанру ўваходзіць і ступень дапушчальных адхіленняў ад правілаў). Па сутнасці адрозненне вуснага выказвання ў звычайным маўленні ад фальклорнага тэксту заключаецца ў магчымай адсутнасці ў першага эстэтычнай значнасці, якая звычайна ёсць у другога” (Иванов 1987, с. 8).

У параўнанні з вусна-размоўнай сферай спецыфіку мовы фальклору Л.І. Бараннікава фармулюе ў трох характарыстыках: а) адрозненні, звязаныя з жанравымі асаблівасцямі фальклорных твораў; б) адносна большая ўстойлівасць старых рыс гаворкі ў народна-паэтычным маўленні; в) аслабленне, а часам адсутнасць у народна-паэтычным маўленні вузкадыялектных элементаў, з’яўленне асобных іншадыялектных і інтэрдыялектных фактаў (Цыт.: Десницкая 1970, с. 42). Адзнакай мовы фальклору з’яўляецца варыянтнасць рознадыялектных сродкаў як сведчанне яе наддыялектнасці і шырокай тэрытарыяльнай базы.

Сутнасць вусна-паэтычнай мовы як мовы ў значнай меры стандартызаванай заключаецца ў пастаянным працэсе рэалізацыі раней асвоеных мадэляў, а нарматыўнасць мовы фальклору звязана з „устойлівасцю і паўтаральнасцю стылістычна апрацаваных тыпавых словазлучэнняў” (Десницкая 1970, с. 33). Пры гэтым стылістычная апрацаванасць вызначаецца моўнай традыцыяй, распаўсюджваецца на паверхневы моўны ўзровень, спецыялізаваны ў кожнай мове, як і стылістычная сістэма ў цэлым, на аснове якой фарміруюцца стылістычныя нормы літаратурнай мовы. Сутнасць моўнага афармлення традыцыйнасці мае розныя інтэрпрэтацыі. У вузкім значэнні гэта адзінкі (лексічныя), якія звязаны з абраднасцю, называюць народныя святы, структуруюць прадметнасць звычайяў і рытуалаў. У шырокім значэнні – гэта шырокаўжывальныя, паўтаральныя на працягу доўгага часу моўныя сродкі, прыметай якіх выступае высокая частотнасць лексікі і граматычных мадэляў у тэкстах, што з’яўляецца падставай для іх кадыфікацыі.

Такім чынам, мова фальклору вызначаецца спецыфікай, паводле якой яна кантрастуе або карэлюе з літаратурнай мовай. Падчас славянскага адраджэння, калі гаварыць пра ўплыў мовы фальклору на літаратурную мову, істотнай выступае сфера карэляцыі. Пісьмовая фіксацыя, апрацоўка

і дыскусіі аб моўнай (графічнай, правапіснай, лексічнай і граматычнай) сістэмнасці і спецыфічнасці фальклорных тэкстаў выступаюць арганічнай часткай моўнай культывацыі, акрэсліваючы падрыхтоўчы этап кадыфікацыі, суаднесенай з мэтамі, задачамі і формамі адраджэння, ступень і формы прысутнасці ў ёй фальклорнай сферы, камунікатыўную значнасць мовы фальклору.

ЛІТАРАТУРА

- Бараннікова Л. И., К проблеме социальной и структурной изменчивости диалекта. Вопросы социальной лингвистики, Ленинград, «Наука» Ленинградское отделение 1969, с. 314-343.
- Воўк-Левановіч О. В., Лекцыі па гісторыі беларускай мовы, Мінск: „Народная асвета” 1994.
- Гладкова Г., Роль культурной традиции в болгарском национальном возрождении. Отговорността пред езика: Сб., посветен на 70-го годишнините на проф. Петър Пашов, на проф. д-р. Тодор Бояджиев, чл.-кор. На БАН и на 30-годишнината на Шуменския университет, Шумен: Университетско издателство «Епископ Константин Преславски» 2001, с. 65-82.
- Горалек К., О теории литературного языка. Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: Сборник: Пер. с чешск. и словац. Сост. и ред. Н.А. Кондрашов, Москва: Прогресс 1987, с. 21-37.
- Гурский Р., Из истории развития польской фольклористики в первой половине XIX в. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций XVIII-XIX вв., Москва: Наука 1978, с. 159-165.
- Гусев В. Е., Роль фольклорного фактора в формировании художественной культуры славянских народов. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций XVIII-XIX вв., Москва: Наука 1978, с. 148-154.
- Десницкая А. В. Наддиалектные формы устной речи и их роль в истории языка, Ленинград: «Наука» Ленинградское отделение, 1970.
- Диников П., Болгарский фольклор и проблемы национальной культуры. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций XVIII-XIX вв., Москва: Наука 1978, с. 154-159.
- Дмитриев П. А., Сафронов Г. И., Вук С., Караджич и его реформа сербохорватского / хорватосербского литературного языка, Ленинград: Госуниверситет им. А. А. Жданова 1984.
- Едличка А. Теория языковой культуры сегодня. Новое в зарубежной лингвистике: Вып 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: Сборник: Пер с чешск. и словац. Сост. и ред. Н. А. Кондрашов, Москва: Прогресс 1987, с. 260-270.
- Иванов В. В. О взаимоотношении динамического исследования эволюции языка, текста и культуры Исследования по структуре текста. Отв. ред. Т. В. Цивьян, Москва: Наука 1987, с. 5-26.

- История культур славянских народов: В 3 т. Отв. Ред. Г. П. Мельников. т. II, Москва: ГАСК 2003.
- К о н а н У., Архетыпы беларускага менталітэту: спроба рэканструкцыі паводле нацыянальнай міфалогіі і казачнага эпасу, Беларусіка=Albaruthenika, Кн. 2, Мінск 1992, с. 18-28.
- К о н а н У., Ля вытокаў самапазнання. Станаўленне духоўных каштоўнасцей у беларускім фальклору, Мінск: Мастацкая літаратура 1989.
- Л я ш у к В. М., Фальклорнае кайнэ ў фарміраванні славянскіх літаратурных моў. Мовазнаўства. Літаратура. Культуралогія. Фальклорыстыка: XIII Міжнар. з'езд славістаў (Любляна 2003): Дакл. бел дэлегацыі, Мінск: Беларуская навука 2003, с. 70-86.
- М е ч к о в с к а я Н. Б., О социальных приоритетах в истории реформ болгарского письма. Отговорността пред езика: Сб., посветен на 70-го годишнините на проф. Петър Пашов, на проф. д-р. Тодор Бояджиев, чл.-кор. На БАН и на 30-годишнината на Шуменския университет, Шумен: Университетско издателство «Епископ Константин Преславски» 2001, с. 50-58.
- С м и р н о в Л. Н., О формировании культурных интердиалектов в процессе формирования славянских литературных языков. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций XVIII-XIX вв., Москва: Наука 1978, с. 116-121.
- Т о л с т о й Н. И., Культурно- и литературно-исторические предпосылки образования национальных литературных языков (на материале сербскохорватского, болгарского и словенского языков). Толстой Н. И. История и структура славянских литературных языков, Москва: Наука 1988, с. 154-164.
- Т о л с т о й Н. И., Създаване на койне в славянските езици и неговото върху литературните езици Славянская филология, т. I, София 1963.
- Ц ы х у н Г. А., Арэальныя аспекты фарміравання славянскіх літаратурных моў, Мінск: Навука і тэхніка 1993, с. 24.
- Ч а ч о т Я., Прадмова да „Сялянскіх песень з-над Нёмана і Дзвіны” (1846 г.). Чачот Я. Выбраныя творы, Мінск: МФ „Беларускі кнігазбор” 1996, с. 215-231.
- Ш а к у н Л. М., Да характарыстыкі функцыянальных стыляў беларускай мовы. Шакун Л. М. Карані роднай мовы, Мінск 2001, с. 116-121.
- Ш а к у н Л. М., Образование белорусского национального литературного языка. Вопросы образования восточнославянских национальных языков, Москва: Издательство Академии наук СССР 1962, с. 118-126.
- В р о з о в і ć D., Vuk i novoštokavska folklorna kojne, „Slavia“ 34(1965), с. 1-27.
- D o b š i n s k ý P., Úvahy o slovenských povestiach. Turč. Sv. Martin: Kníhtlačiarско-účastinarsky spolok, 1871.
- Dzieje folklorystyki polskiej 1864-1918, red. H. Kapeluś i J. Krzyżanowski, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1982.
- G a š p a r í k o v á V., Čarovné rozprávky slovenského ľudu. Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas, Bratislava: Tatran 1984, с. 11-39.
- К а ч а л а J. Jazykový, kultúrny a politický rozmer ľudovej slovesnosti v šturovskom období. Život a dielo Augusta Horislava Škuľtetyho 1819-1892, Bratislava: Univerzita Komenského 1994, с. 88-91.
- R a d z i k R., Między zbiorowością etniczną a wspólnotą narodową, Lublin 2000.
- Slovenská reč 1932–2002. Vedecká konferencia. Bibliografia, Bratislava: Veda 2003.
- Z d z i a r s k i S. Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studja porównawczo-literackie, Warszawa 1901.

JĘZYK FOLKLORU W ODRODZENIU SŁOWIAN

Streszczenie

Autorka w swoim artykule na materiale języka białoruskiego, słowackiego, rosyjskiego, polskiego, serbskiego, bułgarskiego i innych omawia aspekt lingwistyczny odrodzenia narodowego oraz funkcjonalną obecność w nim sfery folklorystycznej. Autorka podkreśla, że teksty folklorystyczne przenikają do wielu ważnych sfer życia społecznego, takich m.in., jak wychowanie i edukacja.

Streściła Wiktoria Laszuk

Słowa kluczowe: język folkloru, odrodzenie, język literacki, pieśni, bajki.

Ключевые слова: язык фольклора, возрождение, литературный язык, песни, сказки.

Key words: folklore language, revival, literary language, songs, fairy tales.